

בזכרי את דוד פוגל

חטם יחירי טפחתן.
עתה אבד באפל השוקים.

בתים חרבים
לבדכן תגסנה הימים,
מטרות העתים ירנן
על גנכן שחורר,
זונותי הענוות.

איש לא יבא עוד לחסות
בגנכן הנאמן
משרב הדמים.

אף אנכי אלגכן שבילים שחורים
ואתן לאפסיהם
לבבכן.

(עמ' 199)

בזכרי את דוד פוגל אני יכול לדבר רק על ההרהורים העולים על לבי בשעה שאני נזכר בו, או שעלו בי לנוכח הרושם שקיבלתי בשעת פגישתי היחידה אתו, לפני כ־45 שנים. זה היה בפאריס, בשנת 1926. בערבים הייתי נכנס אז לעתים קרובות לקפה דה לה רוטונד שב־בולוואר מונפארנאס. קפה זה שימש אז מפגש לאמנים וסופרים, בעיקר מחוץ לארץ, ושם היו נפגשים גם סופרים יהודים מאמריקה ומארץ ישראל בהימצאם בפאריס. כך, למשל, באותו ערב שהכרתי את דוד פוגל מצאתי יושב בחבורה אחת עם שניאורי, שלום אש, משה נאדיר ואחרים. הוא ואשתו (השנייה) ישבו שם כמון הצד וכמעט שלא התערבו בשיחה. שניהם נראו תשושים ועייפים וכמו נבוכים. שלום אש ודאי לא הכיר מעולם את פוגל ולא ידע כלל מיהו האיש החיור ונמוך־הקומה, היושב שם כפוף אל תוך עצמו; ושניאור הזקוף והיחיר, שהיה ראש המדברים באותה חבורת עראי, אם כי בודאי ידע, גם הוא לא פנה אל פוגל, לא הזליף אתו דיבור וחצי דיבור וכמעט התעלם ממנו. מצאתי רגע־כושר, הזויתי את כסאי לעבר פוגל ואשתו ופתחתי בשיחה אתם. ככוונה עשיתי זאת: פשוט, לא יכולתי נשוא את המראה של בדידות ועצבות שעטפו אותם כעין אֶד דק, כמין חותם שקוף ובלתי־נתפס. תחילת שיחתי עם פוגל אופי שטחי היה לה, על הא ועל דא, אבל לבסוף הבלעתי לבין קטעי הדברים שבינינו שאלה זהירה על מע־שיו ועל מצבו, מאחר שידעתי שהוא תלוי על בלימה כל ימיו מבחינה חומרית וחפצתי לדעת אם מצא אחיזה כל־שהיא כאן, בפאריס, אחרי כל הדברים הקשים שעברו עליו בנ־דודיו, ובייחוד בוינה, עם פרוץ המלחמה (1914), כשהוגלה ונאסר. והתשובה העגומה ששמעתי מפיו אכן היה בה כדי להעציב את רוחי. פוגל דיבר חרש, כאילו הוא מספר לי על מישהו אחר, על אדם שמצבו כבר לאחר יאוש ואין כל תקוה לאחירתו. "מה יש לדבר!" — אמר. הוא ואשתו שניהם חולים, היאיות לקויות ודורשות טיפול רפואי, אבל אמצעים לריפוי אין להם; וכיצד יוכלו לנסות דברי־מה כדי לשנות את המצב, אם גם מטה־לחם אין. הם תמיד עומדים על פרשת דרכים ואינם יודעים לאן יפנו מחר.

אין צורך להצביע על מילות כה שגורות אצל פוגל כ"אופל" או כ"שבילים שחורים". כל האוירה — אוירה של חורבן ושל בדידות — היא פוגלית, ופוגלית היא גם השיטה לשקף את בדידותו בבדידותם של אחרים. בפנייתו האוהדת אל הזונות אין הוא מתייחס לתופעה חברתית מסויימת: "אין פוגל מתייחס לתופעה חברתית [...] אלא לעצמו בלבד". ב"שבילים שחורים" הוא מתלווה אל זונותיו (יש לשים לב אל הכינוי: זונותי), כי שביליהן הם שביליו, והוא מתנה את נגעי לבבו, כי הם נגעי לבבו. כמו שהללו הנן מגודות ובנות־הפקר, אף הוא מגודה ובן־הפקר, אלא לא די בכך: לא סתם זונות הן אלו, כי אם זונות בודדות, נטושות, בלתי־מבוקשות, שבתיהן נחרבו ואשר גנן חורר. מגודות שנידו אותן נידוי אחר נידוי. ובסוגריים אני מבקש לה־עיר, שגם המלה "ירונג" אין בה כלל מהפרת האוירה של השיר, כי מלבד ההוראה של הרמת קול־שמחה נושא עמו השורש "רגנ" גם הוראה של השמעת קול־בכי וקינה: "קומי, רוגי בלילה לראש אשמורות, שפכי כמים לבד" (איכה ב' 19). והנה גם השיר הזה מוסר לנו את מהות נפשו של פוגל וגם את דרך ביטויו האמנותי.

כאמור, מעטים הם המשוררים הזוכים לטיפול מסור כפי שזכה דוד פוגל בידיו הנאמנות של דן פגיס, או, בניסוח דו־סיתרי: מצא ד. פ. את ד. פ. — ושניהם זכו,

יצחק עקביהו

היתה לי הרגשה שפוגל מדבר אלי בגלוי-לב
כזה דווקא מפני שברור לו מלכתחילה שאני
אין בידי להושיע לו במאומה. אילו היה בן-
שיחתו לא אורח-לשעה כמוני, שגם דרכו לא
היתה סוגה בשושנים, אלא אדם בעל-יכולת
שאליו פונים לעזרה, סוף מעשה במחשבה
תחילה ומתוך יאוש, כי עתה אולי קשה היה
לו לדבר בפשטות כזאת ובלא כל מעכובים
פנימיים. אבל ממני הן לא קיווה למאומה,
ולכן יכול לפתוח את לבו ואת פיו ולהסיח
לפי תומו, כמו דרך אגב, על גזירת הגורל
הרובצת עליי, כביכול.

ואמנם כך הוא נראה לי באותה שעה: כאדם
שנדון מראש בגזירת גורלו האישי, או ה-
השגחה כביכול, לחיים של עני ואביון, לדלות
וליסורי גוף ונפש. חותם זה הורגש כמין
אָמאנאציה חולנית מתוך כל מראהו, וכאילו
טבוע היה בעצם מהותו. איוו עקשנות
חשאית של שב ואל תעשה היתה בהבעת
פניו, כאילו משהו בסתר נפשו היה דוחה
מראש כל אפשרות של שינוי-מזל ומסרב
שלא מדעת להיגאל מכור העוני. אבל עקש-
נות-שווא זו לא יכלה להסתיר את הרושם
השלילי, המדאיב, של איוו רכרוכיות שבנפש,
של חוסר חוט-שירדה כמו של צמח משתרג
בטפיליות, המבקש משען בקיר מחמת שהטבע
לא נתן לו עמידה זקופה, כוח לשאת את
עצמו. המאמר התלמודי "בתר ענייא אולא
עניותא" צץ ועלה במוחי בשבתי עם דוד
פוגל באותו בית-קפה שופע-אורות ורב-פר-
צופים בלב הכרך עשיר-האפשרויות: העניות
הולכת אחרי העני כצל, כצילו שלו, כמין
פרוייקציה שלו, כיסוד הכרחי ובלתי-נפרד
מעצם ישותו. ברם כאן, חוששני, לא היתה
עניות (שהיא מצב) אלא קבצנות (שהיא
תכונה מבטן-ומלידה) — דבר שאין לו תקנה.
לבי המה לו לפוגל אותה שעה. לא חשבתי
או על שיריו המעטים שקראתי בזמנם —
שירים קטנים וחרישים, פנים, אם כי חיוורים
במקצת, שהיה בהם משום פניית-עורף למצי-
אות המרה, שירים שאינם מדברים גבוהה
כדי להעלות רושם של דברים שאין בהם,
או כדי להסתיר את גבולות הרוחב והעומק

שהציב להם כשרוננו — כוונתי לרוחב האופק
הרוחני ולעומק הרגשי בתפיסת ההוויה האנו-
שית — חשבתי רק על רשת התלאות, שבה
מפרפר כל ימיו איש מספן זה, שנפש-משורר
לו והוא לא ניתן בכשרון-למציאות אפילו
באותה מידה מינימאלית שאינסטינקט-החיים
בעצמו אוצל לכל יצור-אנוש.

אמנם הזכיר פוגל בדבריו שכבר ניסה לא-
אחת לבקש עזרה מאנשי-יכולת באמצעות
עסקני-ציבור — וניסה לשווא, כי פירווי
התמיכה שורקו לו כזרוק נדבה לקבצן לא
היה בהם כדי לשנות את מצבו, אלא הקלה
פורתא לשעה — והמחסור הכרוני לא פסק
מעולם. „מה יש לדבר“ — היה חוזר ופולט
פעם בפעם. ואני אמרתי בלבי שהוא זקוק לא
לתמיכה ארעית, אלא לעזרה יסודית שתסייע
לו להגיע לכלל המורה גמורה בחייו, אלא
שספק הוא, ספק רב הוא, אם הוא בעצמו
מסוגל באמת לתמורה כזאת...

עם זאת לא יכולתי שלא להרהר אותה שעה
אחרי מידותיו של הציבור היהודי, אשר יחסיו
עומדים, למעשה, על קשרים אישיים בלבד,
על העקרונות הרעים של שייכות אל "אנשי
שלומנו", של "חזקה", של "שמור לי ואשמור
לך", על הדדיות של תופסי-עמדה, שהיא, ולא
הערכת האישיות כשלעצמה והכרת זכויותיה
וצרכיה, קובעת את מקומו ואת מצבו של
אדם בציבור. מי שאינו שייך לחוג מסויים,
או לברית אינטרסאנטים, אינו שייך לשום
עניין ונמצא שרין מחוץ לכל. הגלות פיתחה
בתוכנו הוויה של "קלייזלך", חבורות תחת
חברה, אינטרסים משפחתיים תחת טובת הכלל,
מין אנוכיות קיבוצית תחת קיבוציות אלתרו-
איסטית. ואם ביישובנו העברי כך, בציבור
עראי של יהודים בתפוצה, שהיום הם כאן
ומחר במקום אחר, לא כל שכן...

איש כפוגל בוודאי שאינו יכול להיות מ"אנשי
שלומנו", ומשום-כך איש לא יעזור לו. ריש
ומחסור יהיו מנת חלקו עד שיגווע לעיניהם,
עיני יהודים רחמנים בני רחמנים, שמרוב
חולשה כלפי חוץ הם מתחברים ל"קליקות"
סגורות וקשוחות-לב כלפי פנים.

ישורון קשת